

Юрій Пілюков,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Розглянуто окремі питання судово-експертного забезпечення досудового розслідування в умовах реформування системи МВС України. Висловлено окремі зауваження щодо спільної діяльності Експертної служби та органів досудового розслідування при проведенні слідчих (розшукових) дій. Внесено пропозиції щодо нормативно-правового врегулювання їх подальшої співпраці.

Ключові слова: нормативно-правове регулювання, судово-експертна діяльність, судова експертиза, Експертна служба МВС України, судовий експерт, інспектор-криміналіст.

Пілюков Ю.

Отдельные вопросы судебно-экспертного обеспечения досудебного расследования в условиях реформирования системы МВД Украины

Рассмотрено отдельные вопросы судебно-экспертного обеспечения досудебного расследования в условиях реформирования системы МВД Украины. Высловлены отдельные замечания, которые имеют место в их совместной деятельности при проведении следственных (розыскных) действий. Внесены предложения по нормативно-правовому урегулированию их дальнейшего сотрудничества.

Ключевые слова: нормативно-правовое регулирование, судебно-экспертная деятельность, Экспертная служба МВД Украины, судебная экспертиза, судебный эксперт, инспектор-криминалист.

Pilyukov Y.

Special issues for joint-expert providing executive examination in reforming conditions system of the MIA of Ukraine

Some issues of forensic expert support of pre-trial investigation in the conditions of reforming the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine are considered. Some comments were made on the joint activity of the Expert Service and the bodies of pre-trial investigation during investigations (investigatory) actions. Proposals on the normative and legal regulation of their further cooperation are presented.

Keywords: normative-legal regulation, forensic expert activity, forensic examination, Expert service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, forensic expert, inspector-criminalist.

Постановка проблеми. На сьогодні активно відбувається процес реформування системи МВС, який у багатьох сферах правоохоронної діяльності проходить з певними проблемами. Такі проблеми необхідно вирішувати як науковцям, так і практикам правоохоронної діяльності. Надзвичайно актуальним і головним завданням є забезпечення розкриття та розслідування злочинів, успішність якого залежить від правильної взаємодії окремих підрозділів Національної поліції, створення надійної доказової бази.

Питання взаємодії слідчих з іншими суб'єктами досудового розслідування, в тому числі експертними підрозділами, раніше досліджували: Ю. П. Алєнін, А. М. Балашов, В. П. Бахін, Н. А. Бурнашев, В. М. Биков, Г. П. Власова, А. К. Гаврилов, І. М. Гуткін, Г. М. Гапотченко, Л. Я. Драпкін, А. Л. Дудніков, О. В. Керевич, В. П. Корж, О. В. Кравчук, О. А. Лопата, С. І. Ольховенко, С. Д. Осланов, В. І. Пархоменко, Ю. О. Пілюков, Ю. М. Ратишевський, І. М. Сорокотягін, Д. А. Сорокотягіна, В. В. Тіщенко, В. Т. Томін, Ю. В. Циганюк, А. О. Чичиркін, Ю. М. Черноус, О. О. Чувільов, М. Г. Шуруханов, В. В. Юсупов та ін.

Але повною мірою питання взаємодії та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС України (далі – Експертна служба МВС) та органів досудового розслідування на сучасному етапі реформування системи МВС України (далі – МВС) не досліджувалось.

Актуальність дослідження зумовлена саме необхідністю вибору найбільш оптимального шляху подальшого реформування Експертної служби МВС України (далі – Експертна служба МВС) у взаємодії з підрозділами досудового розслідування Національної поліції України (далі – НПУ).

Метою дослідження є аналіз взаємодії Експертної служби МВС та підрозділів НПУ на основі вивчення слідчої та експертної практики, а також окремих нормативно-правових актів, які врегульовують їх спільну діяльність у сучасних умовах реформування системи МВС. На основі проведеного аналізу – обґрунтувати та внести пропозиції щодо вдосконалення такої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Розпочата реформа правоохоронної системи в Україні, яку так довго вимагало суспільство, внесла свої корективи у підходах до способів, методів та тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, із суворим дотриманням принципів законності, повноти, та об'єктивності розслідування кримінальних проваджень.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), Закону України «Про Національну поліцію», інших нормативно-правових актів, внесли суттєві зміни і у практичну діяльність судових експертів МВС.

Так, згідно із Законом України «Про Національну поліцію», Експертна служба МВС не увійшла до складу НПУ, а її персонал, пройшовши процедуру розтастації, набув цивільного статусу [1].

Відтепер територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України (далі – НДЕКЦ) не підпорядковуються управлінням НПУ на місцях, зокрема підрозділам досудового розслідування, а їх службові взаємовідносини будуються виключно у формі взаємодії. Організаційно-управлінське та науково-методичне керівництво діяльністю НДЕКЦ, як і Експертною службою загалом, покладено на Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – ДНДЕКЦ).

Важливе значення для організації повноцінного техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення розкриття та розслідування злочинів набуло нове Положення про Експертну службу МВС (далі – Положення), затверджене наказом МВС № 1343 від 03.11.2015 р.

Згідно з Положенням, Експертна служба як система державних спеціалізованих установ судової експертизи складається з ДНДЕКЦ та територіальних НДЕКЦ та відповідно до покладених на неї завдань:

- здійснює організаційно-управлінське та науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності;
- проводить судову експертизу в кримінальному, виконавчому провадженні, адміністративних, цивільних та господарських справах, справах про адміністративні правопорушення, а також забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів Експертної служби в слідчих (розшукових) діях;
- проводить експертні дослідження на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб з урахуванням обмежень, передбачених Законом України «Про судову експертизу»;
- забезпечує функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів (пп. 1, 2, 3, 9, 13, п. 4) [2].

Серед інших ці завдання Експертної служби, найбільш повно відображають її взаємодію з підрозділами досудового розслідування.

Вагомого практичного значення у взаємодії експертних підрозділів та підрозділів досудового розслідування набув наказ МВС № 1339 від 03.11.2015 р. «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» (далі – Інструкція), прийнятий у відповідності до статті 71 КПК.

Інструкція визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події (далі – ОМП) (п.1) [3].

Інструкція передбачає залучення до ОМП та інших слідчих (розшукових) дій інспекторів-криміналістів, які увійшли до складу підрозділів досудового розслідування НПУ. Згідно з Інструкцією, інспектори-криміналісти залучаються у склад слідчо-оперативних груп для участі у проведенні ОМП, переважно не тяжких злочинів (пп. 1, 4, 6 п. II) [3].

Щодо судових експертів Експертної служби, то їх участь обов'язкова у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням:

- вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї;
- розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами;
- згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило тяжкі наслідки;

- дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв (п. 1, п. III) [3].

Метою підготовки цієї Інструкції стало не тільки приведення у відповідність до вимог КПК порядку залучення спеціалістів до ОМП, а й потреба упорядкувати діяльність працівників поліції – інспекторів-криміналістів та експертів НДЕКЦ, як спеціалістів під час проведення огляду місця події [4, с. 16].

Такі новації відкривають перед Експертною службою широкі можливості: покращити якість експертних досліджень, завершити впровадження міжнародної системи управління якістю, привести у відповідність до європейських стандартів усю систему державних спеціалізованих установ судової експертизи МВС.

Разом з тим, на етапі практичної реалізації вимог, зазначених нормативно-правових актів, виникають окремі проблемні питання, які не сприяють належній взаємодії Експертної служби з органами досудового розслідування поліції.

Як свідчить практика, скорочення посад експертів-криміналістів Експертної служби та передача їх в НПУ суттєво збільшило навантаження на судових експертів при проведенні експертиз, особливо дактилоскопічних, трасологічних, наркотичних речовин.

Для прикладу, за даними державного статистичного звіту ДНДЕКЦ «Про результати діяльності за перше півріччя 2017 року», на залишку (як невиконані) числиться значна кількість прострочених експертиз [5, с. 2].

З огляду на те, що кримінально-процесуальне законодавство визначає експертизу як одну із слідчих (розшукових) дій, а ст. 28 КПК України, зокрема, розкриває поняття «розумні строки» їх проведення, доцільно навести окремі тези з її змісту: «Під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень» [6].

Крім цього, визначення терміна «строк» містить п. 1. 13 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Інструкція МЮ), що затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.01.1998 р. Строк проведення експертизи, відповідно до неї, встановлює керівник експертної установи з урахуванням складності дослідження та експертного навантаження фахівців [7].

Під час аналізу статистичного звіту встановлено, що більшість експертиз за своїм завданням, відносились до категорії діагностичних, а вирішувані питання – до простих, або середніх за складністю. На проведення таких експертиз Інструкцією МЮ передбачено строк у межах відповідно 10-ти та 30-ти календарних днів. Отже, експертизи, що перебували на дослідженні більше одного і трьох місяців, – об'єктивно є простроченими за термінами їх проведення.

Необхідно зазначити, що проведення навіть найпростішої експертизи – не є механічним процесом, а є таким, що носить науково-дослідний, пізнавальний характер, вимагає від експерта значної зосередженості та творчого підходу, а отже, відповідного часу на її виконання.

Очевидно, що невчасне проведення експертиз негативно впливає на якість та строки розслідування кримінальних проваджень.

На погляд автора, не зовсім чітко сформульовані завдання новостворених підрозділів інспекторів-криміналістів. Зрозуміло, що головним критерієм оцінки їх діяльності є, перш за все, якісний огляд місця події.

З метою якісної підготовки вилучених при ОМП об'єктів для проведення експертних досліджень, спеціаліст повинен розмежувати вилучені об'єкти (сліди) за їх походженням, упевнитись у якості та стійкості характерних ознак які вони містять, надати допомогу слідчому в пакуванні вилученого та оформленні протоколу огляду. Лише за таких умов до експертних установ можуть надійти об'єкти дослідження та порівняльні зразки належної якості.

Проте, як свідчить практика, до експертів не завжди направляються такі матеріали. Причиною є те, що слідчими, як правило, не проводиться загальний огляд вилучених слідів та їх візуальне дослідження за участю інспекторів-криміналістів. Зокрема, сліди попередньо не перевіряються на предмет їх походження, не оцінюється їх якість, не встановлюється наявність в них характерних ознак. В результаті до експертів потрапляють сліди, значний відсоток яких, за висновками проведених експертиз, визнаються як непридатні для подальшої ідентифікації.

З огляду на викладений аналіз, з певною мірою вірогідності можна стверджувати, що не всі інспектори-криміналісти за своїм професійним рівнем готові забезпечити кваліфіковану участь в якості спеціалістів у такій важливій для розкриття та розслідування злочинів слідчій дії, як огляд місця події.

Наведене свідчить, що не маючи чітких критеріїв оцінки своєї діяльності, а також відповідних навичок та належної кваліфікації, не можливо досягнути певних позитивних результатів у роботі.

Створення у підрозділах досудового розслідування такої структури, як підрозділ інспекторів-криміналістів, може ефективно функціонувати за умови наповнення його діяльності більш конкретним змістом, чітко визначеними завданнями, а також контролю з боку керівників поліції.

Таким чином, питання підвищення якості проведення ОМП, а також причини порушення строків виконання окремих видів експертиз, потребують додаткового вивчення та вжиття відповідних корегуючих дій як науковцями, так і практиками у сфері розслідування злочинів.

Слід зазначити, що реформу Експертної служби у взаємодії з підрозділами поліції необхідно розглядати у контексті загальної реформи всієї судово-експертної діяльності в державі. Так, давно потребують окремі зміни до Закону України «Про судову експертизу», зокрема до ч. 3 ст. 8, щодо необхідності атестації та державної реєстрації методик проведення криміналістичних та психіатричних судових експертиз [8].

Необхідність прийняття Верховною Радою України таких змін викликана потребою у посиленні державного контролю за діяльністю експертів, спонукання їх до добросовісності, підвищення кваліфікації та додержання встановлених методик проведення експертиз [4, с. 18].

Також потребують перегляду окремі відомчі підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують діяльність Експертної служби, зокрема у якому серед інших важливих питань організації діяльності Експертної служби було б визначено порядок та строки проведення судових експертиз. На сьогодні такий важливий документ, з точки зору практичної діяльності судового експерта, – відсутній.

У зв'язку зі зміною завдань та повноважень Експертної служби, потребує оновлення інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків, деякі інші накази та положення.

Актуальною є проблема підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах за спеціальністю «судова експертиза», формування кадрового резерву, перепідготовка та підвищення кваліфікації діючих спеціалістів, повернення до експертних установ фахівців, які маючи величезний досвід і знання, залишились, з тих чи інших причин, за межами сфери судової експертизи [4, с. 19].

Висновки. Зазначені у статті зауваження та пропозиції дозволять найбільш правильно спрямувати нормотворчу і практичну діяльність, направлену на реформування Експертної служби та підрозділів НПУ, забезпечити ефективні кроки їх взаємодії.

На погляд автора, питання взаємодії Експертної служби з підрозділами НПУ охоплюють надзвичайно широке коло питань. У статті акцентовано увагу лише на окремих аспектах правового врегулювання такої взаємодії. Відображені проблеми залишаються актуальними і потребують подальших досліджень з урахуванням практичного досвіду слідчих, оперативних працівників та судових експертів.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/show/580-19>.
2. Наказ МВС України № 1343 від 03.11.2015 «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>, 2-3-с.
3. Наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>, 1-3-с.
4. Пілюков Ю. О. «Окремі питання взаємодії та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС з підрозділами досудового розслідування Національної поліції в умовах реформування системи МВС України» / Ю. О. Пілюков / Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. – 2016. – Вип. № 2 (26). – С. 16, 18, 19.
5. Статистичний звіт «Про результати діяльності за I півріччя 2017 року», ДНДЕКЦ МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dndekc.mvs.gov.ua>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 24 грудня 2015 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. *Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.01.1998 р. (у редакції наказу Міністерства юстиції України № 1915/15) від 31.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.*
8. *Законопроект «Проект закону про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу щодо атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз», № 5014 від 08.08.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.lbc.com.ua>.*

Стаття надійшла до редакції 13.09.2017.